

UDK: 811.512.161(09)378(575.1)

Xurshid DILLIYEV,
O'z JOKU stajor o'qituvchisi
E-mail: hurshiddilliyev@gmail.com

O'z JOKU dotsenti, PhD G.Xasanova taqrizi asosida

INTEGRATIV YONDASHUV ASOSIDA CHET TILLARNI O'QITISH DOLZARB PEDAGOGIK MUAMMO SIFATIDA

Аннотация

Ushbu maqolada integrativ yondashuv asosida chet tilini o'qitish yuzasidan bir qator mamlakatimiz va xorijiy ilmiy adabiyotlar ilmiy-pedagogik nuqtai nazardan tahlil qilingan, integrativ yondashuv, integrativ yondashuvning shakllanishi hamda integrativ yondashuvning tarkibiy qismlari ochib berilgan.

Kalit so'zlar: integratsiya, integrativ yondashuv, komponent, uslubiy, tarkibiy-mazmunli, tashkiliy va faoliyatga asoslangan.

TEACHING FOREIGN LANGUAGES BASED ON AN INTEGRATIVE APPROACH AS A CURRENT PEDAGOGICAL PROBLEM

Annotation

This article analyzes a number of national and foreign scientific literature on teaching a foreign language based on an integrative approach from a scientific and pedagogical point of view, reveals the integrative approach, the formation of an integrative approach, and the components of an integrative approach.

Keywords: integration, integrative approach, component, methodological, structural-content, organizational, and activity-based.

ОБУЧЕНИЕ ИНОСТРАННЫМ ЯЗЫКАМ НА ОСНОВЕ ИНТЕГРАТИВНОГО ПОДХОДА КАК АКТУАЛЬНАЯ ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПРОБЛЕМА

Аннотация

В данной статье анализируется ряд отечественной и зарубежной научной литературы по обучению иностранному языку на основе интегративного подхода с научно-педагогической точки зрения, раскрывается интегративный подход, формирование интегративного подхода, компоненты интегративного подхода.

Ключевые слова: интеграция, интегративный подход, компонент, методический, структурно-содержательный, организационно-деятельностный.

Kirish. Bugungi kunga kelib texnika taraqqiyoti kun sayin rivojlanib bormoqda. Har bir soha uchun zamonaviy texnikalar tobora yangilanib, mutaxassisdan doimo izlanishni talab qilmoqda. Bunday rivojlanish davrida oliy ta'lim muassasalari talabalarini zamon talablariga monand, ish beruvchilar talablariga mos, ishlab chiqarish texnikalarini amaliyotda qo'llay oladigan va jamoaviy ishlay oladigan raqobatbardosh mutaxassis qilib tarbiyalash bugungi kunning eng dolzarb masalalaridan biri bo'lib qolmoqda. Ushbu masalalarning yechimini topish va oliy ta'lim muassasalarida uni amalga oshirish borasida ko'plab islohotlar amalga oshirilib kelinmoqda.

Yangi O'zbekistonda oliy ta'lim tizimi rivojlanishining hozirgi bosqichi ta'lim mazmuni va metodikasiga, uning samaradorligini oshirishga sifat jihatdan yangi talablar qo'ymoqda. Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasida "Uzluksiz ta'lim tizimini yanada takomillashtirish, sifatli ta'lim xizmatlari imkoniyatlarini oshirish, mehnat bozorining zamonaviy ehtiyojlariga muvofiq yuqori malakali kadrlar tayyorlash siyosatini davom ettirish" muhim ustuvor vazifa sifatida belgilangan. Shu nuqtai nazardan, integrativ yondashuv asosida bakalavr yo'nalishi talabalariga turk tilini ikkinchi xorijiy til sifatida o'qitish metodikasini takomillashtirish hamda ilg'or tajribalarni almashish orqali ta'limning tashkiliy-pedagogik jarayonidagi kamchiliklarni bartaraf etish, yangicha yondashuv, texnologiya va tamoyillarni ishlab chiqish va rivojlantirish uchun pedagogik shart-sharoitlar va didaktik imkoniyatlarni ta'minlash dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Adabiyotlar sharhi. Respublikamizda chet tillarni o'qitish uchun shaxsga yo'naltirilgan yondashuv, sohaga yo'naltirilgan chet tillarini o'qitishning lingvodidaktik aspektlari, xorijiy tillarni o'qitishdagi kompetensiyalar va yondashuvlar, tillarni o'qitishning zamonaviy usullari, muloqot kompetensiyalarini rivojlantirish, talabalarda kasbiy kompetensiyalarni integrativ yondashuv asosida rivojlantirish bilan bog'liq ilmiy izlanishlar N.Axmedova, D.Isroilova,

M.Kadirova, G.Obidova, X.Poluanova, K.Risqulova, F.Saidova, D.Tadjibayeva, N.Qushiyeva va boshqa olimlar tomonidan amalga oshirilgan.

Mustaqil davlatlar hamdo'stligi mamlakatlarida chet tillarini o'qitish metodikasini takomillashtirish, til o'qitishda kognitiv faoliyat nazariyasi, lingvistik shaxs nazariyasi, shaxsning qobiliyat, ko'nikma va malakalarni shakllantirishning turli jihatlari M.A.Arhipenko, I.L.Bim, O.V.Boriyeva, N.V.Demyanenko, O.V.Gomeleva, S.V.Kashina, M.N.Knyazev, A.V.Medvedev, O.A.Mineyeva, P.V.Sisoyev, M.V.Tkachenko, A.A.Shestakova va boshqalar tomonidan tadqiq qilingan.

Xorijiy davlatlarda E.Armstrong, M.Huber, W.Newell, V.Vinod, J.Jupri, F.Splunder, G.Thompson & McKinley, J.F.Xiaoyanlar ilmiy izlanishlarida o'z ifodasini topgan.

Tadqiqot muammosiga oid yuqoridagi ilmiy izlanishlar va manbalar shuni ko'rsatmoqdaki, respublikamiz oliy ta'lim muassasalarida talabalarining nazariy-metodik tayyorgarligini integrativ yondashuv asosida takomillashtirish imkoniyatlari mavjud bo'lsa-da, ulardan pedagogik jihatdan o'quv jarayonida foydalanish masalalari bo'yicha metodik tavsiyalar ishlab chiqilmagan. Bugungi kunda integrativ yondashuv asosida turk tilini o'qitish metodikasini takomillashtirishga doir tizimli tadqiqotlar zarurati mazkur tadqiqot ishi yo'nalishini belgilashda asos bo'lib xizmat qildi.

Tadqiqot metodologiyasi. Tadqiqot metodologiyasi qo'yilgan maqsadga erishishga qaratilgan turli xil usullar majmuasini o'z ichiga oldi: nazariy usullar: nazariy va uslubiy tahlil tadqiqotning dastlabki pozitsiyalarini shakllantirish imkonini berdi; muammoning konseptual sohasini tavsiflash va tartibga solish uchun konseptual va terminologik tahlildan foydalanildi; talabalarining integrativ yondashuv asosida turk tilini o'qitish metodikasini takomillashtirish muammosini har tomonlama ko'rib chiqish uchun asos bo'ldi.

Tahlil va natijalar. Kasbiy kompetensiyalarni rivojlantirishga yordam beradigan eng muhim vazifalardan biri

chet tilini o'qitishda integrativ yondashuvni amalga oshirish xisoblanadi. Chet tilini "integratsiyalashgan" formatda o'qitish talabalarga dunyoning yanada yaxlit tasavvurini rivojlantirishga yordam beradi. Bunda chet tilining o'zi bilish va muloqot vositasidir. Bilim doirasini kengaytirish natijasida o'quvchilarning kengroq va rang-barang qiziqishlarini, malaka va qobiliyatlarini shakllantirish va rivojlantirish uchun imkoniyat yaratiladi.

"Integratsiya" atamasi lotincha integer – "butun" so'zidan kelib chiqqan bo'lib, ko'p qismlardan bir butunni yaratish jarayoni sifatida tushuniladi. Integratsiya bugungi kunda ta'limdagi eng muhim innovasion hodisalardan biridir. U "eksperimental amalga oshirish kengligi, ijodiy konsepsiyaning chuqurligi, tarixiy rivojlanishning davomiyligi va dialektik tabiati bo'yicha" barcha boshqa hodisalardan ustundir" [1].

Ta'limdagi integratsiya hodisasi chuqur tarixiy va didaktik ildizlarga ega. Sokrat, Platon, Aristotel, Lukresiy, Leonardo Da Vinchi, Galiley kabi insoniyat o'qituvchilarining paydo bo'lishiga oz miqdordagi bilimga ega bo'lgan integratsiyaning boshlang'ich turi bo'ldi.

Fariddin Attor o'z zamonasida o'zining quyidagi fikri bilan o'zaro aloqadorlikni quyidagicha ta'riflaydi: "Bu ro'yi zaminda mayda narsaning o'zi yo'q, hamma narsa bir-biriga bog'liq va bir-birini to'ldiradi" [8]. Demak, har bir fan bir-biriga bog'liq va uni negizi – tabiatdir.

Ko'pgina pedagogik tizimlarning yaratuvchilari yaxlit fikrlashga o'rgatishga harakat qildilar. Masalan, o'quv jarayonini tashkil etish shakllarini didaktikaning asoschisi Y.A. Komenskiy "tabiatning harakat me'yorlari"ga o'xshatadi va "Buyuk didaktika" asarida shunday deb yozgan edi: "O'zaro aloqadagi jamiki narsa, xuddi shu aloqada o'rganilishi kerak" [3]. Bundan ko'rinadiki, o'rganiladigan har qanday bilim albatta aloqadorlik asosida amalga oshirilishi, bog'lanishi lozim. Shundagina tabiat+inson bir butunligini anglab yetadi.

Pedagogikadagi integratsiya muammolari ko'plab tadqiqotchilarning ishlari turli jihatlarida ko'rib chiqiladi. "V.V.Krayevskiy, A.V.Petrovskiy, N.F.Talayzina asarlarida pedagogikaning boshqa harakat bilan integratsiyalashuvi masalalari ko'rib chiqiladi. G.D.Gleyzer va V.S.Lednev ta'lim mazmunidagi integratsiya yo'llarini ochib beradi. L.I.Novikova va V.A.Karakovskiyning asarlari bolaga ta'lim ta'sirini birlashtirish muammolarini ochib beradi" [9]. Ta'lim tashkilotlarida integratsiya S.M.Gapeyenkova va G.F.Fedoresning ishlari ko'rib chiqiladi.

V.S. Bezrukova integratsiyani pedagogik hodisa deb hisoblab, masalaning holatini tavsiflovchi quyidagicha adolatli xulosa qiladi: "Pedagogik integratsiyaning bir nechta faktlari keng tarqalgan hodisani tugatmaydi. Umuman olganda, nazariy va amaliy pedagogikaning holati undagi integrativ tendensiyalarning kuchayishi, ta'limning prosessual tomoni emas, balki mazmunida integratsiyaning ustunligi, integratsiya jarayonlarining namoyon bo'lishi, birinchi navbatda, pedagogik ta'limni birlashtirishda, ta'limning o'ziga xos xususiyatlari, pedagogik integratsiya variantlari, turlari, mexanizmlarining murakkabligi va xilma-xilligidan dalolat beradi [2]. Bu masala bugungi kunda o'qitish va tarbiyalash nazariyasi va amaliyotida juda dolzarbdir, chunki integral bilimlar ko'proq axborot sig'imiga ega bo'lganligi sababli, u har xil sifatda ko'rinadigan jarayonlar ortida umumiy narsalarni ko'rish qobiliyatini shakllantiradi. Bu hozirgi vaqtda pedagogik integratsiyaga e'tibor kuchayganligini tushuntiradi. Ilmiy va uslubiy ishlar to'plamlari, integratsiyaning amaliy tajribasining nazariy asoslari va tavsiflarini o'z ichiga olgan ko'plab monografiyalar nashr etildi. Integratsiyani didaktikaning birinchi, tizimni tashkil etuvchi tamoyili deb hisoblash uchun sabablar paydo bo'ldi va mustahkamlandi.

V.F.Tenishcheva ta'kidlaganidek, "integratsiya pedagogik tizimning yanada yaxlitligi tomon harakatlanishini ta'minlaydi va

buning natijasida ta'lim jarayoni darajasining oshishiga olib keladi, bu esa talabalarning zarur kompetensiyalari /kompetentliklarini shakllantirishda namoyon bo'ladi" [10].

I.A.Zimneya va E.V.Zemsovaning ta'rifiga ko'ra, integral yondashuv "hech bo'lmaganda bitta xususiyatning umumiyligi bilan birlashtirilgan obyektlar, hodisalar, jarayonlarning yaxlit tasviri bo'lib, buning natijasida uning yangi sifati paydo bo'ladi. Avvalo, integrativ yondashuv quyidagilarda shakllanadi:" [4]

- dunyoning yaxlit tasviri (ya'ni, talabalar fanlarni o'rganish maqsadini yaxshiroq tushunadilar, ular o'rtasidagi bog'liqlikni anglaydilar, shu bilan o'quv jarayoniga motivatsiyani oshiradilar);

- yangi ko'nikma va qobiliyatlar (bu tufayli o'quvchilarning imkoniyatlari kengayadi);

- talabalarning axloqiy qadriyatlarini;

- asosiy kompetensiyalar (kommunikativ, ijtimoiy-madaniy, ta'lim va kognitiv).

Integrativ yondashuv – bu pedagogik jarayonning istalgan komponentida integratsiya tamoyilini amalga oshirishni ko'zda tutadi. Pedagogik jarayonning yaxlitligi va izchilligini ta'minlaydi.

Integrativ yondashuv - zamonaviy o'qitish texnologiyalari va usullarini qurishning yetakchi tamoyili sifatida integratsiyaga asoslangan va murakkabligi, o'zaro ta'sir qilish orqali mazmunni umumlashtirish, turli fanlarning o'zaro kirib borishi va o'zaro bog'liqligi bilan ajralib turadigan tizimdir. Bunday yondashuv o'quv jarayonining barcha elementlarini qamrab oladi va bitiruvchilarda yuqori darajadagi tayyorgarlikni shakllantirishga yordam beradi.

Integrativ yondashuv o'quv jarayonini faollashtiradi, shuningdek, samarali madaniyatlararo muloqotga tayyor shaxsni shakllantiradi. Shunday qilib, integrativ yondashuv tufayli o'quvchining shaxsini o'z-o'zini anglash va o'zini o'zi aniqlash imkoniyati paydo bo'ladi. Bitta sxema bo'yicha fikrlashga odatlangan o'quvchilarning tafakkuri o'zgaradi. Shuningdek, alohida ta'kidlash kerak bo'lgan muhim soha - bu onging axloqiy sohasini faollashtirish. Bilimlarni integratsiyalash orqali zamonaviy jamiyat ehtiyojlariga javob beradigan yangi ta'lim kurslarini shakllantirish mumkin [5].

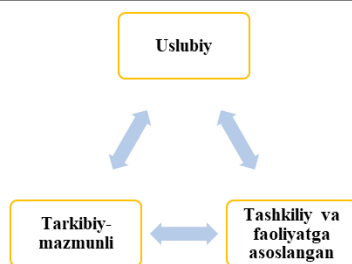
O'qitishning hozirgi bosqichida fanlararo aloqalar dolzarb bo'lib qoladi, ya'ni o'qitish turli fanlar bo'yicha bilimlarni birlashtirish yo'lidan boradi [6]. Chet tilini o'qitish darslari o'qituvchiga fanlararo aloqalarni shakllantirish uchun katta imkoniyatlar yaratadi. Gazeta va jurnallar matnlari bugungi kunda ham lingvistik kuzatishlar uchun munosib materialdir. Hozirgi turk matbuoti negizida til hodisalarini samarali o'rganish mumkin.

R.K.Minayar-Beloruhevnining fikriga ko'ra, mashg'ulotlar mazmunini ikkita katta guruhga bo'lish mumkin:[7]

- birinchisi - bilim;
- ikkinchisi - ko'nikma va malakalar.

Bilim deganda turli mavzulardagi lingvistik materialni, chet tilida nutq faoliyatining uslub va uslublari tushunchasini, milliy madaniyat voqealari tushuniladi. Ko'nikma va malakalar deganda nutqiy malakalar (talaffuz, intonatsiya, grafik, imlo, leksik, grammatik) va nutqiy ko'nikmalar (tinglash, gapirish, o'qish va yozish) tushuniladi.

So'nggi yillarda mamlakatimiz va xorijiy tadqiqotchilar oliy ta'limda ro'y berayotgan integratsion jarayonlarga katta e'tibor qaratmoqda. M.Huber va P.Hatchings ta'kidlaganidek, "talabalarni integratsiya qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam beradigan usullarda o'qitish muhim ahamiyatga ega, chunki bunday ko'rsatma ularni shaxsiy, kasbiy va fuqarolik hayoti kontekstida ongli qarorlar qabul qilishga tayyorlaydi" [11]. Integrativ yondashuvning tarkibiy qismlarini ko'rib chiqamiz:

Rasm 1. Integrativ yondashuvning tarkibiy qismlari

Uslubiy jihat turli fanlarning o'qitish usullarini birlashtirishni o'z ichiga oladi. Masalan, loyiha usuli, rolli o'yinlar, keys texnologiyalari kabi pedagogik texnologiyalardan foydalanish kerak. Bizning fikrimizcha, muammoli vazifalar alohida ahamiyatga ega bo'lib, ularni tahlil qilish orqali o'quvchilar hodisalarning mohiyatini yaxshiroq tushunishga harakat qilishadi, bu esa o'zlarini chuqurroq tushunishga olib keladi. Va o'zlarini anglash, ehtiyojlarini bilish orqali talabalar o'z-o'zini rivojlantirishga yanada ko'proq intiladi.

Tashkiliy va faoliyatga asoslangan komponent turli fanlar bo'yicha o'qitish shakllarini birlashtirishni o'z ichiga oladi, bu esa ijodkorlikni rivojlantirishga va o'quvchilarning stereotiplarini yo'q qilishga qaratilgan ko'proq ijodiy vazifalardan foydalanishga yordam beradi.

Tarkibiy-mazmunli komponent o'quv faoliyati (yuqorida tavsiflangan usullardan foydalanish, integrativ kurs maqsadlariga erishishga yordam beradigan materialni yuqori sifatli tanlash) va darsdan tashqari mashg'ulotlarni (madaniyatlararo o'zaro ta'sir, materialni mustaqil o'rganish) o'z ichiga oladi.

Shunday qilib, chet tilini o'qitishga integratsiyalashgan yondashuvning asosiy maqsadlari qatorida quyidagilarni ajratib ko'rsatishni muhim, deb hisoblaymiz:

- dunyoning yaxlit tasavvurini shakllantirish (talabalar fanlarni o'rganish maqsadini chuqurroq tushunish, ular o'rtasidagi bog'liqlikni anglash, shu bilan o'quv jarayoniga motivatsiyani oshiradi);

- tizimning turli tizimlar elementlari bilan o'zaro kirib borishi va o'zaro boyitishi hisobiga yangi ko'nikma va ko'nikmalarni shakllantirish (bu tufayli o'quvchilarning imkoniyatlari kengayadi);

- konstruktiv madaniyatlararo muloqotga tayyor shaxsni shakllantirish bilan bog'liq holda muhim bo'lgan, stereotiplardan xoli va harakat tanlashda erkin shaxsning yangi turini shakllantirish;

- jamiyat taraqqiyotining hozirgi bosqichida ta'lim tizimining ustuvor vazifalaridan biri bo'lgan bag'rikeng shaxsni shakllantirish; nostandart vaziyatlarda yechim topishga tayyor ijodiy shaxsni shakllantirish (muammoli vaziyatlar yaratish orqali);

- talabalarining axloqiy qadriyatlarini shakllantirish (axloqiy xarakterdagi materiallarni kiritish); asosiy kompetensiyalarni shakllantirish (kommunikativ, ijtimoiy-madaniy, ta'lim va kognitiv).

- **Xulosa.** Yuqoridagilarni umumlashtirib, xulosa qilishimiz mumkin, chet tilini o'qitish jarayonida bo'lajak bitiruvchining kasbiy va shaxsiy o'sishini ta'minlaydigan integral yondashuvdan foydalanishda quyidagi eng muhim vazifalar hal qilinadi:

- 1) o'quvchilar shaxsining intellektual salohiyati ochiladi;
- 2) shaxsning o'zini o'zi rivojlantirishi va o'zini o'zi anglashi uchun sharoitlar yaratiladi;

- 3) hamkorlik qilish va shaxslararo munosabatlarni o'rnatish qobiliyati rivojlanadi.

Integral yondashuvni qo'llash natijasi talabalar va o'qituvchilarning ta'lim faoliyatini optimallashtirish va faollashtirishni joriy etish, asosiy kompetensiyalarni shakllantirish, madaniyatlararo muloqotga tayyor bo'lgan mutaxassisni rivojlantirish va tayyorlashdir.

ADABIYOTLAR

1. Арутинова Н. Д. Логический анализ языка: культурные концепты [Logical analysis of language: cultural concepts]. Москва. Наука. 1991.- С. 168-209
2. Безрукова В.С. Педагогическая интеграция: сущность, состав, механизм реализации // Интегративные процессы в педагогической теории и практике. Свердловск, 1990. - С. 10–16.
3. Бусыгина А.Л. Совершенствование педагогической компетентности преподавателей как фактор повышения эффективности учебного процесса ВТУЗа: дис. ... канд. пед. наук. СПб., 1994. – С.189.
4. Зимняя И. А., Земцова Е. В. Интегративный подход к оценке единой социально-профессиональной компетентности выпускников вузов. М.: Наука, 2008. - С. 14–19
5. Канеева А. В. К вопросу об оправданности заимствовании терминов [On problem of justification of borrowing terms]. Русский язык и литература в пространстве мировой культуры: материалы XIII Конгресса МАПРИАЛ (Гранада, 13–20 сентября 2015 г.): в 15 т. - С. 105-109
6. Канеева А. В., Денисенко А. М. Особенности использования грамматический переводческих трансформаций при переводе английского экономического текста на русский язык [Features of using grammatical translation transformations when translating English economic text into Russian]. Гуманитарные и социальные науки, 2020, но. 1. – С. 116-123.
7. Минакова Л.Ю. Обучение иноязычному дискурсу студентов с использованием профессионально ориентированной проектной деятельности [Teaching students foreign language discourse using professionally oriented project activities]. Томск, Издат. дом ТГУ, 2015. –С. 43-45.
8. Мусаев У. Интеграция даражалари // Халқ таълими. – 2002. – № 6. – Б. 5
9. Пузанкова Е. Н., Бочкова Н. В. Современная педагогическая интеграция, её характеристики/// Образование и общество. — 2009. — N 1. — С. 9-13.
10. Тенищева В. Ф. Интегративно-контекстная модель формирования профессиональной компетенции: дис. ... д-ра пед. наук. М., 2008. 21 с
11. Huber M., Hutchings P. Integrative Learning. Mapping the Terrain. Washington, DC : Association of American Colleges and Universities, 2004. 32 p. URL: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED486247.pdf> (дата обращения: 21.09.2024).